

STUDIE

Späť v Československu Lojalita úradníckej elity na južnom Slovensku rokoch 1945 – 1948 na príklade mesta Košice¹

PATRÍCIA FOGELOVÁ

Back in Czechoslovakia. Loyalty of administrative elite on the territory of Southern Slovakia in the years 1945–1948 on the example of the municipal office in Košice

The aim of this paper is to examine the loyalty of the administrative elite in the context of the Czechoslovak post-war policy of linking basic civil rights to ethnicity. This policy had a significant impact on the ethnic and social structure of the population living in southern Slovakia, including Košice. It also affected the composition of the city's political elite. The previous political elite was excluded from further participation in political power. The research therefore focuses on the career trajectories of the administrative elite during the period under study. I consider chosen officials to be the key figures of this transitional period. In the first months after the liberation of the city, they ran the city, ensured the basic functioning of the office, and dealt with the personnel, economic, financial and supply issues. I examine the career trajectories of selected officials within the concept of loyalty, which I find to be a useful analytical tool for research on the stability and transformation of political systems.

Keywords: Administrative elite, Civil service, Czechoslovakia 1945–1948, Loyalty, Southern Slovakia

1 Štúdia je výstupom projektu VEGA č. 2/0077/22 Verejní zamestnanci v meniacich sa režimoch na území Slovenska, 1900 – 1950, a projektu APVV č. APVV-23-0418 Holokaust a jeho následky na území južného Slovenska, 1938 – 1948.

Úvod

Košice ako súčasť arbitrážneho územia boli v rokoch 1938 až 1945 pričlenené k Maďarskému kráľovstvu. Zmeny hraníc v roku 1938 v prospech Maďarska a po roku 1945 v prospech Československa mali dopad nielen na početnosť, ale aj na etnickú a sociálnu štruktúru obyvateľstva. V roku 1938 mesto opustilo približne 20 tisíc ľudí – predovšetkým českých a slovenských úradníkov, v priebehu roka 1944 bola do Auschwitz-Birkenau deportovaná väčšina 12-tisícovej židovskej komunity, z ktorej prežilo len niekoľko stoviek. V roku 1945 sa v meste uplatňovali protimaďarské opatrenia. Ich cieľom malo byť vyradenie maďarskej komunity z politického, hospodárskeho a spoločenského života. Približne 1800 obyvateľov maďarskej národnosti, ktorí prišli do mesta po Viedenskej arbitráži, bolo z neho vyhostených.² Podľa súpisu obyvateľstva z roku 1946 žilo v meste necelých 52 tisíc ľudí, čo je takmer o 30 tisíc menej, než tomu bolo pred Viedenskou arbitrážou v roku 1938.³

Uvedené zmeny ovplyvnili aj zloženie mestskej politickej elity. Predchádzajúce maďarské vedenie mesta (mešťanosta Košíc, municipálny výbor) bolo kvôli kolaborácii s nyilašským režimom⁴ a s režimom horthyovského Maďarska vylúčené z akejkoľvek ďalšej participácie na politickej moci. Nové vedenie mesta – v prvých mesiacoch roka reprezentované Správnou komisiou mesta Košíc, neskôr Národným výborom mesta Košice, pozostávalo z dvoch politických prúdov. Časť jeho členov v predošlom období pôsobila v menšinovej politickej Strane Slovenskej národnej jednoty (ďalej SSNJ)⁵, druhá časť bola z prostredia

2 ŠUTAJ, Štefan: Zmeny v správe mesta Košice v rokoch 1945 – 1948. In: *Historické medzníky vo vývoji Košíc v 20. storočí*. Eds. Regináčová, Nikola – Bojková, Alžbeta. Košice 2013, s. 116.

3 Civilné obyvateľstvo na Slovensku ku dňu 6. januára 1946 podľa okresov a veku. In: *Zprávy Štátneho plánovacieho a štatistického úradu*, 1946, roč. 1, č. 1, s. 14.

4 Pod termínom nyilašský režim mám na mysli vládu krajne pravicovej Strany šípových krížov, ktorá prevzala v Maďarsku moc 15. októbra 1944. Vodcom strany bol Ferenc Szálasi, strana sa vyznačovala antisemitizmom, sympatiami s nacistickým Nemeckom a antikomunistickým postojom. V čase vrcholu mala v Maďarsku 300 000 členov. V Košiciach jej pôsobenie skončilo s príchodom Červenej armády 19. januára 1945.

5 Strana Slovenskej národnej jednoty ako politická strana Slovákov v Maďarsku vznikla 21. augusta 1941 v úzkej spolupráci so slovenskou vládou. Jej vznik a organizačná štruktúra boli prispôsobené dobovej politickej situácii. V praxi to znamenalo autoritársky spôsob budovania strany a opieranie sa o národné, sociálne a kresťanské princípy. K hlavným aktivitám strany patrilo mapovanie porušovania práv slovenskej menšiny v rôznych oblastiach verejného života – predovšetkým v oblasti školstva a kultúry. Predseda strany Emanuel Böhm, ktorý do roku 1940 pracoval ako učiteľ na Československom štátnom gymnáziu v Košiciach, pôsobil najmä v Budapešti, kde bolo aj sídlo strany. V jednotlivých regiónoch fungovali obvodové sekretariáty. V Košiciach existoval obvodový sekretariát SSNJ na čele s Júliusom Grobonom z Čane a tiež obvodový výbor, ktorého predsedom bol Štefan Kaifer. Miestna organizácia

jazykovo heterogénnej komunistickej strany. Tá bola v Maďarsku zakázaná a jej členovia boli od roku 1939 prísne sledovaní a zatýkaní. Oba politické subjekty teda nemali v rokoch 1938 – 1945 vo vedení mesta zastúpenie. Zatiaľ čo po zmene hraníc v súvislosti s Viedenskou arbitrážou v novembri 1938 možno pozorovať vo vedení mesta istú mieru kontinuity,⁶ v roku 1945 o politickej kontinuite nemožno hovoriť vôbec.

Novovymenovaná politická elita nemala skúsenosti s vedením mesta a nepoznala mestskú agendu. Situácia bola sťažená o to viac, že mestská verejná správa bola na prelome rokov 1944 a 1945 v úplnom rozklade.⁷ Pre ďalšie fungovanie mestského úradu bolo dôležité, aby ho viedli skúsení úradníci, teda tá časť úradníckej elity, ktorá ostala v meste a ktorá bola ochotná zmeniť svoju lojalitu. Týchto úradníkov považujem za kľúčové osobnosti prechodného obdobia, pretože viedli mesto v prvých mesiacoch po oslobodení mesta, zabezpečovali základný chod úradu, vybavovali dôležitú personálnu, hospodársku, finančnú a zásobovaciu agendu. Z týchto dôvodov možno hovoriť o úradníckej elite, ktorá sa výraznou mierou podieľala na rozhodovacom procese inštitúcie – v tomto prípade mestského úradu. V súvislosti s opätovným pričlenením Košíc do Československa ale aj celkovou transformáciou povojnového politického systému ma preto zaujíma: Ktorí úradníci ostali aj ďalej pracovať pre mesto? Aké faktory vplývali na to, že ostali vo svojej pozícii aj naďalej? A prečo práve títo konkrétni ľudia získali aspoň na istý čas vedúce pozície?

V rámci výskumu pracujem s konceptom lojality, ktorý považujem za užitočný analytický nástroj výskumu stability a transformácie politických systémov. Obzvlášť v tých oblastiach strednej Európy, ktoré možno označiť ako periférne, hrá lojalita, z hľadiska analýzy vzťahu medzi národným štátom a národnostnými menšinami, dôležitú úlohu.⁸ Koncept národnej lojality, teda emocionálneho spojenia s konkrétnym národom možno skúmať na základe praktík spojených s kolektívnou pamäťou, oslavami, tradíciami a v neposlednom rade aj s používaním jazyka.⁹

SSNJ bola založená 6. februára 1943 s predsedom Ladislavom Štofkom. V jej evidencii bolo 559 členov. Vplyv strany na politické dianie v meste bol však minimálny.

6 SZEGHY-GAYER, Veronika: Personálna kontinuita politickej elity v Košiciach po Viedenskej arbitráži. In: *Forum Historiae*, 2018, roč. 12, č. 1, s. 129–140.

7 KIRST, Jozef – POTEMLA, Michal: *Mestská správa v Košiciach v rokoch 1848 – 1945. Tematická bibliografia I*. Košice 1984, s. 303–304.

8 OSTERKAMP, Jana – SCHULZE WESSEL, Martin (eds.): *Exploring Loyalty*. Göttingen 2017, s. 2. Pozri tiež napríklad: KARCH, Brendan: *Nation and Loyalty in a German-Polish Borderland. Upper Silesia 1848–1960*. Cambridge; New York 2018, 331 s.

9 CONNOR, James: *The Sociology of Loyalty*. Canberra 2007, s. 81.

Nemeckí historici venujúci sa výskumu lojalít¹⁰ klasifikovali niekoľko dôležitých faktorov, ktoré je potrebné pri ich výskume brať do úvahy. V prvom rade je lojalita vnútorný pocit, pevne napojený na sociálnu štruktúru daného spoločenstva, ktoré vytvára sociálne väzby. Keďže je lojalita vyjadrením konkrétneho vzťahu, vždy v ňom existuje náprotivok, či už konkrétna osoba, alebo inštitúcia.¹¹ Dôležitým znakom je tiež jej neviditeľnosť až do momentu, keď je jednou zo strán vyžadovaná.¹² Zároveň nejde o stabilnú entitu, ale môže sa dynamicky vyvíjať.¹³

Všetky uvedené aspekty považujem za prínosné aj pri výskume kariéry úradníkov mesta Košice. Prostredníctvom biografickej metódy porovnávam kariérne dráhy dvoch vedúcich úradníkov mesta. Z hľadiska analýzy lojality ako vnútorného pocitu ma zaujíma, ako sa formovali ich kontakty a sociálne väzby. Na základe dostupných archívnych prameňov preto analyzujem ich rodinné pomery, štúdium, začiatok kariéry a okruh známych, v ktorom sa pohybovali, v akých spolkoch sa aktívne angažovali, do akých verejných podujatí sa zapojili, a ako využívali vzťahy s inými osobami „produktívnym spôsobom“.¹⁴

Legislatívne rámce národnej lojality

V roku 1945 sa stalo používanie materinského jazyka rozhodujúcim indikátorom národnej lojality, no politická prax určovania národnosti podľa materinského jazyka bola bežná aj v medzivojnovom Československu. V sčítaní obyvateľstva z roku 1930 sa síce mohli obyvatelia prihlásiť aj k inej národnosti, ale len ak ovládali nový jazyk a materinský jazyk nepoužívali v domácnosti a rodine.¹⁵

Dynamiku procesu konštruovania lojality v povojnovom období však ovplyvňovali aj iné faktory. A to najmä udalosti Mníchovskej dohody a Viedenskej arbitráže, “zrada” západných mocností, nová zahraničnopolitická orientácia Československa smerom na Sovietsky zväz, ale tiež česko-slovenské vzťahy a existencia samostatného zákonodarného orgánu moci pre územie Slovenska – Slovenskej národnej rady.

10 Keďže lojalita vždy odráža konkrétny vzťah, existuje viacero druhov lojalít – okrem národnej lojality to môže byť politická lojalita, profesijná lojalita, lojalita k panovníkovi atď.

11 Porovnaj: EGRY, Gábor: *Phantom Menaces? Ethnic Categorization, Loyalty and State Security in Interwar Romania*. In: *Hungarian Historical Review*, 2014, roč. 3, č. 3, s. 654.

12 OSTERKAMP, Jana – SCHULZE WESSEL, Martin: *Exploring Loyalty*, s. 3.

13 Porovnaj: EGRY, Gábor: *Phantom Menaces?*, s. 654.

14 Kriticky o koncepte sociálnych sietí pozri: KELLER, Jan: *Nejistota a dôvera aneb K čemu je modernitě dobrá tradice*. Praha 2009, 174 s.

15 KLEIN-PEJŠOVÁ, Rebekah: *Mapping Jewish Loyalties in Interwar Slovakia*. Bloomington 2015, s. 171.

Už programové vyhlásenie povojnovej československej vlády, známe ako Košický vládny program z 5. apríla 1945 určovalo, kto má a kto nemá byť považovaný za lojálneho. O niekoľko týždňov neskôr, v máji 1945 bolo vydané nariadenie SNR č. 44/1945 zo dňa 25. mája 1945 o úprave služobného pomeru štátnych a verejných zamestnancov. Určovalo, že verejní zamestnanci maďarskej a nemeckej národnosti boli považovaní za nelojálnych automaticky a mali byť prepustení najneskôr do 31. mája 1945. Pre určenie národnosti bol rozhodujúci pôvod osôb, jazyk, ktorým hovorili v rodine, a prihlásenie sa ku konkrétnej národnosti po 6. októbri 1938. Definovanie lojality cez používanie jazyka nielen v úradnom styku, ale aj v styku s rodinou znamenalo zásah do súkromného života preverovaného. Okrem princípu kolektívnej viny voči občanom neslovanských národností sa legislatívne ukotvila individuálna kontrola činnosti každého jednotlivca, ktorý bol zamestnaný v štátnom a verejnom aparáte bývalých „okupačných a vlastizradných“ režimov. Na bývalom arbitrážnom území sa špeciálna pozornosť venovala osobám, ktoré disponovali indierentnou etnickou identitou.

Východiskovým dokumentom štátom konštruovaného konceptu lojality bol predovšetkým ústavný dekrét prezidenta republiky č. 33/1945 Zb. o úprave československého štátneho občianstva. Podľa neho boli za nelojálnych považovaní všetci občania maďarskej a nemeckej národnosti, ktorí podľa zákonov okupačných režimov nadobudli nemecké alebo maďarské štátne občianstvo. Týmto dekrétom automaticky stratili československé občianstvo. V lehote do 6 mesiacov od nadobudnutia platnosti dekrétu mohli požiadať o jeho vrátenie, no museli prejsť preverovacím konaním a preukázať svoju lojalitu obnovenému Československu. Navrátenie občianstva a dokazovanie lojality Československu bolo podrobené komplikovanému byrokratickému procesu. Podmienkou pre získanie statusu lojality bolo dokazovanie, že daná osoba nie je nemeckej alebo maďarskej národnosti, prípadne preukáže, že je osobou „demokratického zmýšľania“.

Kvôli veľkému množstvu nejasností (najmä čo sa týkalo pojmu národnej a politickej spoľahlivosti) bolo nariadenie SNR č. 44 zrušené a nahradené nariadením SNR č. 99/1945 zo dňa 23. augusta 1945. Podľa tohto mali byť všetci zamestnanci nemeckej a maďarskej národnosti prepustení najneskôr do 31. júla 1945. Táto lehota sa týkala aj tých zamestnancov, ktorí síce neboli nemeckej alebo maďarskej národnosti, no „konali službu u niektorého orgánu fašistickej zákonodarnej, výkonnej alebo súdnej moci,“¹⁶ a neboli dovtedy preverení. Na-

16 Nariadenie SNR č. 99/1945 zo dňa 23. augusta 1945 o úprave služobného pomeru štátnych a verejných zamestnancov. Zdroj: GABZDILOVÁ, Soňa – OLEJNÍK, Milan – ŠUTA, Štefan: *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I*. Prešov 2005, s. 234.

ďalej sa skúmali verejné a súkromné aktivity preverovaného. Súčasťou preverovacieho konania sa stal *Dotazník o osobných pomeroch štátneho a verejného zamestnanca*, kde sa detailne skúmala jeho minulosť. Okrem iného tu musel preverovaný zamestnanec odpovedať na otázky týkajúce sa povýšenia, vyznamenania mimo vojenskej služby, vojenský pomer a hodnosť či službu vo vojsku po 29. septembri 1938. Odpovedal na otázky týkajúce sa materinského jazyka či do akých škôl chodili jeho/jej deti.¹⁷ Skúmala sa činnosť zamestnanca vo fašistických politických a vojenských organizáciách alebo pracovných táboroch. Preverovacia komisia skúmala tiež publikačnú činnosť preverovaného. Štát vnímal ako lojálnych tých zamestnancov, ktorí boli po 29. septembri 1938 prenasledovaní, trestaní alebo pracovali pre domáci alebo zahraničný odboj. Skúmala sa prípadne účasť v SNP a svoju rolu zohrávala aj skutočnosť, či bol preverovaný alebo niekto z jeho rodiny v nemeckom zajatí alebo v zajatí niektorého z predchádzajúcich režimov.

Národné výbory a ich úloha pri preverovaní lojality

Uvedené legislatívne opatrenia na lokálnej úrovni uplatňovali národné výbory, ktoré sa po roku 1945 stali dôležitou súčasťou výkonnej moci obnoveného Československa.¹⁸ Národné výbory disponovali rozsiahlymi kompetenciami vrátane vydávania osvedčení o štátnej, občianskej a ľudovodemokratickej spoľahlivosti. Každý, kto chcel získať prácu, živnosť, dôchodok alebo predtým arizovaný majetok, musel absolvovať preverovacie konanie, na základe ktorého získal osvedčenie o štátnej, občianskej a ľudovodemokratickej spoľahlivosti. Toto osvedčenie bolo rozhodujúce tiež pre vrátenie československého štátneho občianstva.¹⁹

Na území južného Slovenska boli na prechodné obdobie menované správne komisie. Išlo o špecifický orgán štátnej samosprávy zriadený v mestách a obciach s “neslovanským” obyvateľstvom.²⁰ V Košiciach správnu komisiu menoval Odbor pre vnútornú demokratickú verejnú správu Slovenskej národnej ra-

17 Tieto praktiky neboli pre verejných a štátnych zamestnancov novinkou. Rovnaké alebo podobné skutočnosti sa skúmali aj po Viedenskej arbitráži. WATERS, Leslie: *Borders on the Move*. Rochester 2020, s. 68.

18 PODOLEC, Ondrej: K ústavnoprávnym a politickým otázkam vývoja miestnej správy na Slovensku v rokoch 1945 – 1948. In: SOKOLOVIČ, Peter a kol.: *Roky prelomu. Slovensko v rokoch 1945 – 1948*. Trnava 2015, s. 46.

19 GABZDILOVÁ, Soňa – OLEJNÍK, Milan – ŠUTAJ, Štefan: *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I.*, s. 10.

20 ŠUTAJ, Štefan: *Zmeny v správe mesta Košice v rokoch 1945 – 1948*, s. 109.

dy 8. februára 1945. Pôvodne mala sedem členov – Štefana Kaifera, Antona Harčara, Júliusa Maurera, Jána Herhu, Františka Bajusza, Pavla Drocára a Štefana Sendeka. Ako som uviedla už vyššie, v prvých mesiacoch v správe mesta dominovali ľudia z prostredia SSNJ prípadne z prostredia Slovenského katolíckeho kruhu v Košiciach (Kaifer, Harčar, Herha, Bajusz). Štefan Kaifer a ďalší členovia SSNJ boli v predchádzajúcich rokoch pod neustálym dohľadom maďarských úradov. Ich činnosť bola prísne sledovaná a najmä na konci vojny mnohým z nich hrozila deportácia alebo smrť.²¹ Komunisti boli v správnej komisii zastúpení Júliusom Maurerom a Pavlom Drocárom, pričom posledný menovaný bol od roku 1939 tiež členom ilegálneho komunistického hnutia v Košiciach.²² Členom komunistickej strany bol od roku 1945 aj už spomínaný František Bajusz.

Správna komisia začala s očistou byrokratického aparátu mesta pár dní po svojom vymenovaní a jej prvé opatrenia smerovali proti verejným zamestnancom, ktorí prišli do Košíc po zmene hraníc 2. novembra 1938. Bez preverovania lojality boli prepustení už koncom februára 1945.²³ V priebehu apríla, keď ešte nebola prijatá príslušná legislatíva, malo preverovanie lojality verejných zamestnancov na starosti tzv. stopovacie oddelenie a o ich osude rozhodovali priamo členovia správnej komisie.

Zatiaľ čo dovtedy bol v Košiciach jedným z hlavných kritérií udržania pracovnej pozície začiatok služby pre mesto, v tomto období sa začali skúmať aj ďalšie skutočnosti. Preverovali sa všetci, ktorí sa do mesta vrátili po skončení okupácie, aj tí, pri ktorých bolo podozrenie z nelojálneho správania voči obnovenému Československu. Počítalo sa s tým, že preverovanie lojality zamestnancov mesta má byť ukončené najneskôr do 15. mája 1945.²⁴ Už v prvej polovici roka 1945 bolo prepustených 186 (51 %) zamestnancov mestského úradu.²⁵ Správna komisia mala len dočasné poverenie a v auguste 1945 bol vymenovaný národný výbor na čele s komunistom Júliusom Maurerom. V rovnakom období boli v meste zriadené prvé preverovacie komisie, ktoré fungovali na základe už spomínaného nariadenia č. 99/1945 Zb. n. SNR. Založené boli na podob-

21 Štátny archív v Košiciach (ďalej ŠAKE), f. Michal Potemra, inv. j. 171, k. 93, Správa Dr. Harčára o internovaní v novembri r. 1944.

22 GAŠPAR, Ján – BLAŠKOVÁ, Eleonóra – MIHÓKOVÁ, Mária: *Lexikón Košičanov 1848 – 1938. I. diel*. Košice 2014, s. 221.

23 Archív mesta Košice (ďalej AMK), f. Národný výbor mesta Košíc 1945 – 1948 (ďalej NvMK 1945 – 48), inv. č. 1, Zápisnica zo zasadnutia Správnej komisie mesta Košíc zo 8. marca 1945.

24 AMK, f. NvMK 1945 – 48, inv. č. 1, Zápisnica zo zasadnutia Správnej komisie mesta Košíc zo dňa 19. apríla 1945.

25 AMK, f. NvMK 1945 – 48, inv. j. 23395/45, k. 55, ONV a OSK – podanie správ.

ných princípoch ako v rokoch 1938 – 1940.²⁶ Pri skúmaní lojality sa brala do úvahy národnosť, ku ktorej sa preverovaný prihlásil v roku 1930, skúmal sa jazyk používaný v súkromnej sfére a rodinné pomery. Dôležitú rolu pri určení lojality mohli mať praktiky ako odoberanie slovenských novín či vzťah k slovenskej komunite počas vojny. Najvýznamnejšiu rolu však zohrával vzťah k členom národného výboru. Osobné kontakty s jeho členmi väčšinou garantovali získanie osvedčenia o národnej a politickej spoľahlivosti. Rozšírené bolo aj úplatkárstvo.²⁷

Nedostatok kvalifikovaných úradníkov slovenskej národnosti sa v prvej polovici roka 1945 mesto snažilo kompenzovať prijímaním neskúsených absolventov.²⁸

Problém nedostatku kvalifikovaných úradníkov však pretrvával počas celého sledovaného obdobia. Ešte v roku 1945 sa zvýšil počet zamestnancov mestského úradu na 582. Niektorí členovia národného výboru poukazovali na to, že podľa mestského štatútu malo mesto len 417 systematizovaných miest. Takýto stav predstavoval pre mesto neúnosnú finančnú záťaž. Vysoký počet mestských zamestnancov bol následkom intenzívnej činnosti národného výboru vrátane agendy spojenej s protimaďarskými opatreniami (žiadosti o získanie osvedčenia o spoľahlivosti, žiadosti o národnú správu, o udelenie živnosti atď.) Bol to aj dôsledok “očistných” procesov²⁹ na mestskom úrade, keď boli z mesta prepustení skúsení zamestnanci a nahradili ich lojálni Slováci bez praxe. Tieto personálne zmeny spôsobili spomalenie a nízku efektívnosť práce úradu.³⁰

Bilingvizmus, jazykovo heterogénne ľavicové prostredie a lokálne sociálne väzby ako kľúčové faktory zmeny lojality

Ako som uviedla už vyššie, snaha o “očistu” úradníckeho aparátu mesta patrila v sledovanom období k dôležitým témam politického programu komunistov aj

26 WATERS, Leslie M: Adjudicating Loyalty. Identity Politics and Civil Administration in the Hungarian-Slovak Borderlands, 1938–1940. In: *Contemporary European History*, 2015, roč. 24, č. 3, s. 351–374.

27 AMK, f. NvMK 1945 – 48, inv. č. 47/1947, k. 1. Ján Vatra a Martin Lehotský, trestná vec.

28 AMK, f. NvMK 1945 – 48, inv. č. 1, Zápisnica zo zasadnutia Správnej komisie mesta Košíc zo 8. marca 1945.

29 FOGELOVÁ, Patrícia: Post-WWII Purge and the Changes in the City Administration in the Territory of Southern Slovakia. A Case Study of Košice. In: *The City and History*, 2023, roč. 12, č. 1, s. 84–104.

30 AMK, f. NvMK 1945 – 48, inv. č. 2, Zápisnica zo zasadnutia Národného výboru zo dňa 4. 2. 1946.

demokratov. V Košiciach bolo z mesta prepustených viac než 50 % zamestnancov už v prvom polroku 1945. Fungovanie mestského úradu si však vyžadovalo skúsených úradníkov, ktorí poznali dobre agendu mesta. Práve tu zohrala dôležitú úlohu tá časť úradníckej elity, ktorá ostala v meste a ktorá bola ochotná zmeniť svoju lojalitu. V súvislosti s tým si kladiem už vyššie spomínané výskumné otázky: Ktorí úradníci ostali aj ďalej pracovať pre mesto a prečo? Aké faktory vplývali na to, že ostali vo svojej pozícii aj naďalej? A prečo niektorí z nich získali vedúce pozície?

Tvrdím, že zmenu lojality u samotných úradníkov ovplyvňovali viaceré faktory – bilingvizmus, jazykovo heterogénne ľavicové prostredie a lokálne sociálne väzby.

Bilingvizmus považujem za prvý faktor potrebný k zmene lojality. Situačná identita Košičanov možná vďaka dvojjazyčnosti patrila k známym javom ešte aj po vojne. Túto skutočnosť si dobre uvedomovali povojnové politické elity vrátane komunistov, o čom svedčí napríklad prejav Gustáva Husáka prednesený v Košiciach v októbri 1946: „Mnohí z vás si dnes zjednodušujú situáciu tým, že si vymysleli akúsi košickú národnosť. Upozorňujem ich, že sa skoro budú musieť definitívne rozhodnúť a vybrať si alebo národnosť slovenskú alebo národnosť maďarskú... Nie je možné, aby toto mesto, ktoré má byť životným nervom východného Slovenska bolo chameleónske.“³¹

O to viac to platilo pre veľkú časť úradníckej elity, ktorá ovládala plynule slovenský a maďarský jazyk,³² no zároveň ich etnická identita nebola jasne vyhranená. Už v medzivojnovom období sa pohybovali v jazykovo heterogénnom prostredí, pričom sa nemuseli nutne identifikovať s konkrétnym národným konceptom. Najmä pre tú časť úradníkov, ktorí boli organizovaní alebo sympatizovali s ľavicovým hnutím, bola národná identita subordinovaná triednym ideálom.³³

Práve existenciu silného ľavicového hnutia v Košiciach, ktorá mala svoje korene už pred rokom 1918, považujem za druhý dôležitý faktor podporujúci zmenu lojality. V medzivojnovom období sa v meste vytvorilo vhodné prostredie na šírenie ľavicových myšlienok aj prostredníctvom intelektuálov – vrátane emigrantov z Maďarska. Ako uvádza Ondrej Ficeri, komunisti boli v Košiciach

31 Predseda SP Dr. Gustáv Husák v Košiciach. Dívam sa s optimizmom na vývoj východu. In: *Východoslovenská Pravda*, 1946, roč. 2, č. 240, s. 1.

32 Ovládanie maďarského jazyka patrilo ešte v polovici 30. rokov k základným podmienkam pri obsadzovaní miest v mestskej správe. Zdroj: AMK, f. Jednotný národný výbor v Košiciach 1949 – 1954 (ďalej JNvK 1949 – 54), Dr. Mikuláš Glatz – osobný spis.

33 O etnickej identifikácii a s tým súvisiacej politickej afilácii v medzivojnových Košiciach pozri kapitolu Politická prax a etnicita od O. Ficeriho v publikácii *Potrianonské Košice*. FICERI, Ondrej: *Potrianonské Košice*. Bratislava 2019, s. 193–221.

v tomto období druhou najsilnejšou stranou.³⁴ Jej neetnický charakter pomohol vytvoriť také “kádre”, ktoré nelipli na etnickej identifikácii s konkrétnym národom. Ich identifikácia s obnoveným Československom bola skôr v rovine sympatií so socialistickými myšlienkami, než v rovine etnickej identifikácie so slovenským, resp. českým národom.

Za tretí dôležitý faktor potrebný pre zmenu lojality považujem sociálne väzby konkrétnych úradníkov. Rodinné zázemie spojené s Košicami, znalosť pomerov a okruh známych, ktorý sa formoval ešte v medzivojnovom období, patrili tiež k rozhodujúcim faktorom. Pre týchto úradníkov je tiež charakteristický lokálpatriotizmus spojený so službou mestu alebo miestnej komunite.

Štefan Gaži (1910 – 1969)

V období rokov 1945 – 1948 bol kľúčovou osobnosťou mestského úradu v Košiciach Dr. Štefan Gaži, ktorý v roku 1945 viedol celý úradnícky aparát mesta. V prechodnom období od konca januára do 8. februára 1945 stál dokonca niekoľko dní na čele mesta, keď mu prislúchali všetky právomoci starostu. Dekrét o jeho vymenovaní podpísal spolupredseda SNR – Vavro Šrobár.³⁵ Po vymenovaní Správnej komisie mesta Košíc 8. februára 1945 bol Gaži jej členmi vybraný na post magistrátneho riaditeľa. Podarilo sa mu teda získať dôveru v radoch SNR aj nového vedenia mesta, hoci je ťažké určiť, ako si túto dôveru získal. Z vyjadrení Štefana Kaifera vieme, že do funkcie magistrátneho riaditeľa ho odporučili Jozef Valo (KSS) a Dr. Štefan Kočvara (DS) zo SNR, aj samotný Vavro Šrobár. Správna komisia mala podľa ich predstáv reprezentovať mesto navonok, Štefan Gaži mal viesť úradníkov.³⁶ Jeho predchádzajúcu kariéru je možné zmapovať veľmi podrobne na základe archívnych prameňov zachovaných v Archíve mesta Košice aj v Štátnom archíve v Košiciach.³⁷

Veľký vplyv na Gažiho mal jeho otec Pavol Gaži (Pál Gazsi), zamestnaním kovorobotník, ktorý sa v Košiciach angažoval už začiatkom 20. rokov.³⁸ Bol členom mestského zastupiteľstva za maďarskú socialisticko-demokratickú stra-

34 FICERI, Ondrej: *Potrianienské Košice*, s. 193–221.

35 ŠAKE, f. Ludový súd v Košiciach (ďalej LsKe), Spisy Tk, inv. j. Tk 369/48 Štátny zamestnanec Dr. Štefan Gaži.

36 AMK, f. JNvK 1949 – 54, Dr. Štefan Gaži – osobný spis.

37 FOGELOVÁ, Patrícia: Lojalita medzi demokraciou a totalitou. Postoje, praktiky a utváranie sietí mestského úradníka v Košiciach v rokoch 1938 – 1948. In: *Verejní zamestnanci v meniacich sa režimoch v 1. polovici 20. storočia*. Ed. Szeghy-Gayer, Veronika. Košice 2024, s. 16–34.

38 Gaži sa narodil v Debrecíne, no najneskôr začiatkom 20. rokov bývala celá rodina v Košiciach.

nu.³⁹ Gaži sa od mladého veku pohyboval v jazykovo heterogénnych lavicovo orientovaných kruhoch. Ako študent bol členom Robotníckej telovýchovnej jednoty. Hneď po skončení gymnázia pracoval krátko v advokátskej kancelárii Dr. Zoltána Farkasa,⁴⁰ ktorý bol predsedom maďarskej sekcie Československej sociálnej demokracie v Košiciach a v rokoch 1929 – 1935 tiež senátorom za túto stranu v Národnom zhromaždení. Angažoval sa vo viacerých československých, resp. slovenských spolkoch. Patril k členom Slovenského národného klubu, Obce priateľov Legionárov, Masarykovej leteckej ligy a Slovenskej ligy, no najaktívnejší bol v už spomínanom spolku Robotníckej telovýchovnej jednoty.⁴¹

Do služieb mesta nastúpil 1. októbra 1928. V nasledujúcich rokoch si získal dôveru aj u československých starostov – bol tajomníkom starostu Vladimíra Mutňanského aj Milana Maxoňa. Od 1. októbra 1937 bol menovaný na miesto magistrátneho právneho komisára.⁴² K veľkej zmene v jeho kariére došlo po Viedenskej arbitráži v novembri 1938. Vtedy čelil tlaku viacerých zamestnancov, ktorí žiadali jeho odchod. Gaži zvolil vyčkávaciu taktiku, pričom tak podľa svojich slov urobil predovšetkým z osobných dôvodov.⁴³ V celej situácii mu pomohli aj kontakty s Lászlóm Tostom – vtedajším košickým mešťanostom,⁴⁴ ktorý bol vymenovaný do čela mesta po Viedenskej arbitráži 3. novembra 1938.⁴⁵ Situácia Gažiho sa stabilizovala v polovici mája 1939, keď bol oficiálne menovaný do funkcie podnotára spolu s niektorými ďalšími úradníkmi.⁴⁶ V tom čase zložil sľub vernosti verejného zamestnanca Maďarského kráľovstva a na svojom mieste zotrval až do 15. októbra 1944.

Po nástupe Strany šípových krížov (Nyilaskeresztes Párt) k moci v Maďarsku 15. októbra 1944 bol Štefan Gaži spolu s viacerými úradníkmi mesta za-

39 Zoznam členov zastupiteľstva mesta Košíc menovaných 30.6.1920. Zdroj: KIRST, Jozef – POTEMRA, Michal: *Mestská správa v Košiciach v rokoch 1848 – 1945*, s. 198.

40 GAŠPAR, Ján – BLAŠKOVÁ, Eleonóra – MIHÓKOVÁ, Mária: *Lexikón Košičanov 1848 – 1938*, s. 259.

41 ŠAKE, f. LsKe, Spisy Tk 1948, inv. j. Tk 369/48 Štátny zamestnanec Dr. Štefan Gaži.

42 AMK, f. JNvKe 1949 – 54, Dr. Štefan Gaži – osobný spis.

43 ŠAKE, f. LsKe, Spisy Tk 1948, inv. j. Tk 369/48 Štátny zamestnanec Dr. Štefan Gaži.

44 O dobrom vzťahu Tosta a Gažiho možno hovoriť na základe viacerých svedectiev a tiež na základe dobových článkov, v ktorých sa uvádza, že Gaži svedčil v Tostov prospech ešte v apríli 1936, keď stál Tost pred súdom za iredentistické výroky počas zasadnutia mestského zastupiteľstva pár mesiacov predtým. Zdroj: Hét napra ítélték el Tost alpolgármestert, mert „nem, nem, soha” szavakkal szavazott a közgyűlésen. In: *Kassai Újság*, roč. 98, č. 99, 28. apríla 1936, s. 2.

45 KIRST, Jozef – POTEMRA, Michal: *Mestská správa v Košiciach v rokoch 1848 – 1945*, s. 275.

46 Viď článok s názvom Kinevezték a kassai városi tisztviselőket v bližšie nezistených novinách. Zdroj: ŠAKE, f. LsKe, Spisy Tk 1948, č. j. Tk 369/48.

tknutý. Približne s ďalšími 600 osobami sa ocitol v transporte do Komárna, kde bol niekoľko dní držaný v pevnosti Csillagborton. Podarilo sa mu však vyhnúť ďalšiemu transportu, tentokrát do niektorého z táborov smrti v Nemecku a to vďaka kontaktom z Košíc. Podľa jeho svedectva mu pomohli kontakty košického advokáta a v tom čase už bývalého člena Strany šípových krížov Dr. Kolomana Kemenczkého a Gažiho brata Ladislava, ktorí podplatili strážu.⁴⁷

Jeho ďalšie pôsobenie v Košiciach medzi útekom z Komárna a jeho dočasným vymenovaním do čela mesta nie je známe. Rovnako nevieme zodpovedať otázku, ako sa dostal ku kontaktom so Slovenskou národnou radou a Vavrom Šrobárom. Veľkú rolu zohrávali pravdepodobne jeho kontakty v sociálnej demokracii a ľavicovo orientovaných kruhoch v Košiciach, ktoré siahali prostredníctvom jeho otca až do začiatku 20. rokov. Svoju rolu zohralo aj jeho zatknutie a zaradenie do nyilaškého transportu do Komárna⁴⁸ v novembri 1944. Pri preverovaní konaní využil § 8 nariadenia SNR č. 44/1945 Zb. n. resp. § 7 nariadenia SNR č. 99/1945 Zb. n., podľa ktorého preverovacia komisia mohla v prípade osoby, ktorá pracovala pre okupačný režim, zväziť okolnosti prípadného boja proti fašizmu a za oslobodenie Československej republiky. Medzi poľahčujúce skutočnosti patrilo totiž aj uväznenie či iná vážna ujma pre účasť na národnom povstaní alebo pre národnú príslušnosť alebo demokratické a protifašistické presvedčenie.

Napriek uvedeným skutočnostiam začali byť Gažiho aktivity spochybňované v súvislosti s politickým súbojom medzi KSS a DS v rokoch 1946, resp. 1947. Koncom roka 1947 už proti nemu bola vznesená obžaloba, ktorá zahŕňala obvinenia na základe nariadenia č. 33/1945 Zb. n. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov. Bol obvinený podľa § 3 uvedeného nariadenia, teda z kolaborácie s fašistickým režimom, a to kvôli vydaniu maďarskej brožúry o Košiciach a jeho účasti na evidencii a predaji židovského majetku v roku 1944.⁴⁹

Po februári 1948 ďalšie vyšetrovanie jeho činnosti inicioval už spomínaný Július Maurer, ktorý stál na čele akčného výboru Národného frontu,⁵⁰ orgánu zodpovedného za očistu verejného života od politických protivníkov komunis-

47 ŠAKE, f. LsKe, Spisy Tk 1948, inv. j. Tk 369/48 Štátny zamestnanec Dr. Štefan Gaži.

48 Transport politických oponentov nyilaškého režimu z Košíc do Komárna je úplne neznámou kapitolou dejín. Okrem pár riadkov, ktoré mu venovali niektorí historici v prácach pred rokom 1989, sa o tomto transporte, v ktorom malo byť podľa niektorých zdrojov zatknutých a odvečených až 1200 Košičanov, nevie takmer nič.

49 ŠAKE, f. LsKe, Spisy Tk 1948, inv. j. Tk 369/48 Štátny zamestnanec Dr. Štefan Gaži.

50 AMK, f. JNvKe 1949 – 54, Dr. Štefan Gaži – osobný spis.

tickej strany. Rozsudok v tomto procese, ako aj v nasledujúcom procese, o ktorom sa zachovali dokumenty vo fonde Krajskej prokuratúry v Košiciach⁵¹ bol napokon oslobodzujúci. Štefan Gaži pracoval aj naďalej vo verejnej správe, hoci z postu magistrátneho riaditeľa bol presunutý na hospodársky referát Krajského národného výboru.⁵² On sám svoju lojalitu k mestu a mestskému úradu nikdy nespochybnil, o čom svedčia i jeho slová: „Som v službách mesta Košíc už viac než 21 rokov, počas ktorej doby som sa snažil vždy byť len tým najusilovnejším a najlepším úradníkom, čo mi nie raz bolo aj uznané. Počas svojej dlhej služby nikdy som nemal ani najmenších nedorozumení so svojimi predstavenými a ani náhodou som nebol pre žiadne poklesky ani služobné ani iné stíhaný. Som presvedčený, že moja životná kalvária už je skončená a že budem môcť byť i naďalej úspešným pracovníkom nášho kolektívu.“⁵³

Mikuláš Glatz (1909 – 2000)

Druhý mnou skúmaný vedúci úradník je Dr. Mikuláš Glatz. Patrilo mu, rovnako ako Štefanu Gažovi, k tej časti úradníkov, ktorá ostala pre mesto pracovať po roku 1938 aj po roku 1945. Zamestnancom mesta bol od 4. októbra 1935, a to na pozícii zmluvného konceptného úradníka. Jeho lojalita k prvej Československej republike sa po novembri 1938 formálne zmenila na lojalitu k Maďarskému kráľovstvu – a to prostredníctvom sľubu vernosti podpísaného 16. mája 1939. V roku 1945 prešiel preverovacím konaním podľa § 8 ods. 3 písm. a) č. 99/1945 Zb. n. SNR a to aj napriek tomu, že nie sú známe jeho konkrétne odbojové aktivity. V jeho prípade zohrali preto dôležitú rolu vzťahy a kontakty.

Mikuláš Glatz sa narodil v rodine železničného inšpektora, resp. prednostu železničnej stanice Konráda Glatza. Rodina Glatzovcov sa do Košíc presťahovala zo Spiša. Mikuláš študoval na Štátnom reálnom gymnáziu s vyučovacím jazykom maďarským. Na rovnakej škole študoval aj jeho o 2 roky starší brat Konrád Glatz (1907 – 1984), ktorý v 20. a 30. rokoch pracoval ako advokát v súkromnej praxi. Patrilo mu k ľavicovo orientovaným intelektuálom.⁵⁴ Konrád

51 ŠAKE, f. Krajská prokuratúra v Košiciach I. 1949 – 1960 (ďalej KpKe 1949 – 1960), č. j. IV 1416/50.

52 Neskôr po vzniku Univerzity Pavla Jozefa Šafárika bol zamestnancom rektorátu. Zomrel ako 59-ročný v roku 1969. Zdroj: BLAŠKOVÁ, Eleonóra – MIHÓKOVÁ, Mária: *Lexikón Košičanov 1848 – 1938*, s. 318.

53 AMK, f. JNvKe 1949 – 54, Dr. Štefan Gaži – osobný spis.

54 GAŠPAR, Ján – BLAŠKOVÁ, Eleonóra – MIHÓKOVÁ, Mária: *Lexikón Košičanov 1848 – 1938*, s. 259.

Glatz bol členom komunistického strany od roku 1931, od roku 1945 členom Komunistického strany Slovenska.⁵⁵ Od roku 1938 bol účastníkom ilegálneho komunistického hnutia. Počas nasledujúcich rokov bol preto sledovaný. K jeho zatknutiu došlo po nástupe Strany šípových krížov k moci, keď sa ocitol na zozname nepohodlných osôb vyhotovenom členmi tejto strany v Košiciach.⁵⁶ Začiatkom novembra 1944 bol rovnako ako Štefan Gaži odvedený v nyilašskom transporte do Komárna a ako svedok neskôr svedčil v procese proti L. Darabošovi.⁵⁷ Aj jemu sa však podarilo z Komárna utiecť a nebol deportovaný do koncentračného tábora v Nemecku. Podrobnosti jeho úteku však nie sú známe.

V prípade Mikuláša Glatza nemáme potvrdené, že by sa priamo zúčastnil odboja, no dôležitým faktorom boli práve aktivity jeho brata v ilegalite, ako aj bratovo zatknutie po nástupe Strany šípových krížov. Od týchto skutočností sa odvíjalo Mikulášovo preverenie a ponechanie v službách mesta aj po 19. januári 1945, keď získal miesto vedúceho úradníka. To mu s veľkou pravdepodobnosťou pomohlo už pri prechode frontu.

Ako zástupca mestského hlavného notára sa spolu s Ludovítom Valkayom (ten 18. januára 1945 prebral právomoci evakuovaného nyilašského mešťanostu Józsefa Fazekasa) zúčastnil rokovaní so sovietskym veliteľstvom. Dňa 19. januára 1945 spoločne odovzdali mesto do rúk vojenského veliteľa sovietskej armády.⁵⁸ Valkay bol o pár dní na to zadržaný a odvedený do Sovietskeho zväzu, odkiaľ sa vrátil až v druhej polovici roka 1948.⁵⁹

Mikuláš Glatz pracoval pre mesto aj naďalej a vystriedal niekoľko vedúcich pozícií. Postupne viedol prezidiálne oddelenie, neskôr sociálno-kultúrne oddelenie a napokon osobné pododdelenie prezidiálneho oddelenia.⁶⁰ V sledovanom období rokov 1945 – 1948 patril k najviac vyťaženým zamestnancom mesta, pričom sa na neho vzťahovali výnosy Povereníctva vnútra a uznesenia vlády z rokov 1947 a 1948. Teda bol zamestnancom, ktorý pre dôležitý služobný záujem v rokoch 1946 a 1947 nemohol čerpať dovolenku. Po februári 1948 bola Akčným výborom mesta Košíc vymenovaná Správna komisia mesta Ko-

55 AMK, f. NVmK, inv. j. 29230/45, k. 61, Dr. Konrád Glatz – žiadosť o národnú a politickú spoľahlivosť.

56 HARCĀAR, Anton: *Žil som v Košiciach*. Košice 2003, s. 271.

57 ŠAKE, f. Okresný ľudový súd (ďalej OľsKe), inv. j. TĽud I 560/46, k. 35.

58 AMK, f. Košice – mesto s municipálnym zriadením 1939 – 1945, Kassa város átadása 1945. január 19.-én az orosz katonai városparancnoknak.

59 Valkay sa vrátil do Košíc pravdepodobne v auguste 1948. Opätovne sa zamestnal na mestskom úrade, kde pracoval nasledujúcich 10 rokov. Viac o jeho osude pozri: SZEGHY-GAYER, Veronika: *Dél-szlovákiai magyar*, 137–145.

60 AMK, f. JNvK 1949 – 54, Dr. Mikuláš Glatz – osobný spis.

šíc, pričom Mikuláš Glatz bol jej členom za SPROV (Zväz protifašistických politických väzňov).⁶¹ Zamestnancom mesta bol až do júna 1949, keď po takmer 14 rokoch služby požiadal o prepustenie z osobných a rodinných dôvodov. Hlavnou príčinou mala byť výpomoc v Krajskom združení advokátov v Košiciach,⁶² ktoré viedol jeho brat Konrád. Dôležité postavenie rodiny Glatzovcov aj po roku 1948 potvrdzuje tiež vyjadrenie tajomníka Krajského národného výboru T. Lieskovského k žiadosti Mikuláša Glatza o uvoľnenie zo služieb mesta: „Osobne ma požiadal bývalý predseda SK mesta Košíc J. Rác s tým, aby žiadosti Dr. Glatza bolo vyhovené, aby KNV (Krajský národný výbor) nerobil ťažkosti. Dnes pri rozhovore s predsedom a tajomníkom JNV (Jednotný národný výbor) Košice som zdelil stanovisko KNV, že niet námietok proti vybaveniu žiadosti.“⁶³

Záver

Koncept lojality patril v rokoch 1945 – 1948 k dôležitým témam verejného diskurzu a veľmi skoro sa stal tiež súčasťou politického boja. Etnicky podmienená lojalita sa v slovenskej časti Československa týkala najmä bývalého arbitrážneho územia, ktoré bolo v rokoch 1938 – 1945 súčasťou Maďarského kráľovstva. Potom, čo sa Košice opätovne pričlenili k Československu, bola z verejného života automaticky vylúčená maďarská menšina. Legislatívne opatrenia smerom k zostávajúcej úradníckej elite bývalého politického režimu v praxi aplikovali národné výbory. V rámci nimi organizovaných preverovacích konaní boli verejní a štátni zamestnanci podrobení skúmaniu ich pracovných aj súkromných aktivít v rokoch 1938 až 1945.

V Košiciach istá časť úradníkov, ktorá bola bilingválna a disponovala situačnou etnickou identitou, mohla pre mesto pracovať aj naďalej. Okrem bilingválnosti bola dôležitým faktorom meniacej sa lojality aj politická príslušnosť. Početné ľavicové hnutie v Košiciach generovalo už v medzivojnovom období časť úradníckej a intelektuálnej elity, ktorá síce hovorila maďarsky, ale jej etnická identita bola subordinovaná ľavicovým ideálom. Práve títo úradníci mali šancu

61 ŠUTAJ, Štefan: *Zmeny v správe mesta Košice v rokoch 1945 – 1948*, s. 121.

62 Krajské združenia advokátov v sídlach krajských súdov boli zriadené na základe zákona č. 323/1948 Zb. o advokácii. Pre východné Slovensko bolo zriadené Krajské združenie advokátov pre kraje Košice – Prešov so sídlom v Košiciach. Zdroj: KEREČMAN, Peter: *Advokáti Aranyossyovci a Košická advokátska komora*. Online in: <http://www.nasaadvokacia.sk/aranyossy.html> (31. 5. 2024).

63 AMK, f. JNvK 1949 – 54, Dr. Mikuláš Glatz – osobný spis.

ostať pracovať na svojich pozíciách aj v obnovenom Československu a prispieť tak k opätovnému začleneniu oblastí, ktoré možno označiť z pohľadu národného štátu ako periférne. K tejto zmene lojality výrazným spôsobom prispievali aj sociálne kontakty, vďaka ktorým mohli počítať s podporou lokálnej ľavicovo orientovanej society. Rodinné väzby z tohto prostredia ešte viac podporovali možnosť zmeny lojality časti úradníkov.

Výskum konkrétnych kariérnych dráh dvoch vybraných vedúcich úradníkov Košíc ukazuje, že všetky spomenuté faktory boli zásadné pre zmenu ich lojality v prechodnom období rokov 1945 – 1948. Vzhľadom k tomu, že výskum transformácie a opätovného začlenenia územia južného Slovenska po roku 1945 nie je prebádanou témou, nemožno tieto závery uplatniť na celé bývalé arbitrážne územie a k všeobecnejším záverom bude potrebný výskum aj v ďalších jeho lokalitách.

POUŽITÉ ZDROJE

Pramene

Archívne pramene

Archív mesta Košice

Košice – mesto s municipálnym zriadením 1939 – 1945

Národný výbor mesta Košíc 1945 – 1948

Jednotný národný výbor v Košiciach 1949 – 1954

Štátny archív v Košiciach

Ludový súd v Košiciach, Spisy Tk 1948

Okresný ľudový súd v Košiciach 1946 – 1948

Krajská prokuratúra v Košiciach I. 1949 – 1960

Periodiká

Kassai Újság

Východoslovenská Pravda

Zprávy Štátneho plánovacieho a štatistického úradu, 1946.

Literatúra

CONNOR, James: *The Sociology of Loyalty*. Canberra 2007

- EGRY, Gábor: Phantom Menaces? Ethnic Categorization, Loyalty and State Security in Interwar Romania. In: *Hungarian Historical Review*, 2014, roč. 3, č. 3, s. 650–682
- FICERI, Ondrej: *Potrianonské Košice*. Bratislava 2019
- FOGELOVÁ, Patrícia: Lojalita medzi demokraciou a totalitou. Postoje, praktiky a utváranie sietí mestského úradníka v Košiciach v rokoch 1938 – 1948. In: *Verejní zamestnanci v meniacich sa režimoch v 1. polovici 20. storočia*. Ed. Szeghy-Gayer, Veronika. Košice 2024, s. 16–34
- FOGELOVÁ, Patrícia: Post-WWII Purge and the Changes in the City Administration in the Territory of Southern Slovakia. A Case Study of Košice. In: *The City and History*, 2023, roč. 12, č. 1, s. 84–104
- GABZDILOVÁ, Soňa – OLEJNÍK, Milan – ŠUTAJ, Štefan: *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I*. Prešov 2005
- GAŠPAR, Ján – BLAŠKOVÁ, Eleonóra – MIHÓKOVÁ, Mária: *Lexikón Košičanov 1848 – 1938*. I. diel. Košice 2014
- KIRST, Jozef – POTEMRA, Michal: *Mestská správa v Košiciach v rokoch 1848 – 1945. Tematická bibliografia. I. diel*. Košice 1984
- KARCH, Brendan: *Nation and Loyalty in a German-Polish Borderland. Upper Silesia 1848–1960*. Cambridge; New York 2018
- KELLER, Jan: *Nejistota a důvěra aneb K čemu je modernitě dobrá tradice*. Praha 2009
- KLEIN-PEJŠOVÁ, Rebekah: *Mapping Jewish Loyalties in interwar Slovakia*. Bloomington 2015
- OSTERKAMP, Jana – SCHULZE WESSEL, Martin (eds.): *Exploring Loyalty*. Göttingen 2017
- PODOLEC, Ondrej: K ústavnoprávnym a politickým otázkam vývoja miestnej správy na Slovensku v rokoch 1945 – 1948. In: SOKOLOVIČ, Peter a kol.: *Roky prelomu. Slovensko v rokoch 1945 – 1948*. Trnava 2015, s. 41–65
- SZEGHY-GAYER, Veronika: Dél-szlovákiai magyar közalkalmazottak a változó világban - kassai esettanulmány a személyi kontinuitás kérdéséről, 1938 – 1948. In: *A magyar kisebbségek 100 éve. A Magyar Tudományos Akadémia II. Filozófiai és Történettudományok Osztályának 2022. szeptember 22–23-ai konferenciáján elhangzott előadások szerkesztett változata*. Kolozsvár 2023, s. 137–145
- SZEGHY-GAYER, Veronika: Personálna kontinuita politickej elity v Košiciach po Viedenskej arbitráži. In: *Forum Historiae*, 2018, roč. 12, č. 1, s. 129–140
- ŠUTAJ, Štefan: Zmeny v správe mesta Košice v rokoch 1945 – 1948. In: *Historické medzníky vo vývoji Košíc v 20. storočí*. Eds. Regináčová, Nikola – Bojková, Alžbeta. Košice 2013, s. 109–121

WATERS, Leslie M.: Adjudicating Loyalty. Identity Politics and Civil Administration in the Hungarian-Slovak Borderlands, 1938–1940. In: *Contemporary European History*, 2015, roč. 24, č. 3, s. 351–374

WATERS, Leslie M: *Borders on the Move*. Rochester 2020

Online zdroje

KERECMAN, Peter: *Advokáti Aranyossyovci a Košická advokátska komora*.
Online in: <http://www.nasaadvokacia.sk/aranyossy.html> (31. 5. 2024)